

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено особливості туристичної політики в Україні та Сумській області. Висвітлено основних напрямків туристичної політики в Україні.

Ключові слова: туризм, туристична політика, регіон, туристичний потенціал.

Исследовано особенности туристической политики в Украине и Сумской области. Освещено основные направления туристической политики в Украине.

Ключевые слова: туризм, туристическая политика, регион, туристический потенциал

Peculiarities of tourism policy in Ukraine and Sumy region are studied. The main directions of tourism policy in Ukraine are highlighted.

Keywords: tourism, tourist policy, region, tourist potential.

Постановка проблеми. Оскільки в наш час економіка України спрямована на інтеграцію з Європою та повне проникнення української продукції на світовий ринок, виключенням не є і надання туристичних послуг. Тож для того щоб підняти показники розвитку туризму в порівнянні з іншими країнами нашої державі потрібно реформувати основні напрями туристичної політики.

Туристична політика виступає складовою цілого комплексу державної політики, що реалізується по всій території нашої держави [2]. Проте найбільші зв'язки виражені на регіональному рівні. Основними напрямками державної політики в галузі туризму є захист прав туристів, інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту і підтримка внутрішнього і в'їзного (іноземного) туризму. Зміна підтримки туризму може залежати від інвестиційних компаній, витрат на розвиток туристичної сфери (підготовка кадрів, реклама), а також від вкладень в наукову роботу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням особливостей туристичної політики в Україні в цілому та і її регіонах присвячені роботи численних вітчизняних вчених [2, 3, 5, 6, 8]. Зокрема розвиток державної туристичної політики та його теоретичні аспекти досліджено в роботах [5, 6], роботи [3, 5] присвячені державному регулюванню туристичної політики, а в дослідженні [8] висвітлено стратегії розвитку туризму в регіонах.

Виклад основного матеріалу. Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, проте суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем

розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг. Значний вплив на стримування розвитку даної галузі має пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження, однак фінансово-економічна криза 2008-2009 років зокрема мала негативний вплив на структуру туризму та шляхи реалізації внутрішньодержавних туристичних аспектів. За період 2014-2016 роки фактично в двічі зменшився туристичний потік іноземців до нашої країни. Проаналізувавши дані Державної Служби статистики України було встановлено, що за період 2017-2019 рр. частка в'їзних (іноземних) туристів значно збільшилася, проте у 2020 році ці показники знову пішли на спад.

Так у 2020 році Україну відвідало лише 11964 туристів, натомість домінували внутрішні туристичні переміщення та виїзд із території держави, що говорить про від'ємні показники туристичної продукції (таблиця 1) [9].

Аналізуючи дані таблиці 1, очевидно, що кількість внутрішніх туристів була найвищою у період 2010-2012 рр. За останні п'ять років лідирує 2019 рік з показником понад 520 тис. туристів.

Таблиця 1.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в 2010-2020 роках, осіб [1]

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	322746
2015	2019576	15159	1647390	357027
2016	2549606	35071	2060974	453561
2017	2806426	39605	2289854	476967
2018	4557447	75945	4024703	456799
2019	6132097	86840	5524866	520391

Натомість кількість виїзних туристів постійно збільшується, що може говорити як про від'ємне сальдо міграцій так і про зростання показників міжнародного туризму. Стрімке зростання після 2017 року можна пояснити підписання договору між Україною та ЄС так званого «Режиму без віз», що дозволяє перебувати у будь-якій країні Європейського Союзу протягом 90 днів без оформлення візи.

Загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про необхідність удосконалення державної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі національної економіки.

Серед основних напрямків туристичної політики України виділяють [2]:

- Створення оптимальних умов для раціонального використання вільного часу туристів, що може розширити специфіку напрямку туристичної діяльності. Важливим аспектом також є ознайомлення з історичною та культурною спадщиною, а також із природними рекреаційними ресурсами.
- Запровадження раціонального природокористування та пропаганда збереження туристичних ресурсів, а також розвиток туризму, як однієї з основних галузей економіки України, для розвитку її третинного сектору.
- Корегування роботи фінансово-кредитних, митних та прикордонних служб, для забезпечення стимулювання розвитку туризму в межах держави та міждержавного простору.
- Вдосконалення нормативної та правової бази в туристичній галузі, що регулюється чинним законодавством нашої держави відповідно до міжнародних норм та правил.
- Створення оптимального середовища для захисту прав України в галузі туризму на світовому ринку туристичних послуг.
- Становлення співробітництва із іншими державами та світовими туристичними організаціями, зокрема, що мають найбільший вплив на глобальний туристичний попит. Створення новіших стратегій співробітництва та укладання договорів з популярними туристичними компаніями.
- Сприяння конкурентній спроможності українським туристичним послугам на світовому ринку.

- Запровадження туристичної звітності, для суб'єктів, що зайняті у туристичній галузі.
- Розробка туристичних програм для зацікавлення зарубіжних інвесторів. Зокрема шляхи реалізації та популяризації туристичного бренду.
- Створення системи сертифікації та ліцензування в туристичній сфері.
- Формування алгоритму управління державними рекреаційними ресурсами.
- Підтримка важливих туристичних центрів в межах України.
- Запровадження пільгових умов для організації туристичної та екскурсійної роботи серед дітей, підлітків, молоді, інвалідів та малозабезпечених верств населення.
- Організація та розвиток системи наукового забезпечення галузі туризму, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів.

Сумська область має значний туристичний потенціал та перспективи розвитку туристичної галузі, завдяки унікальним історичним, культурним та природним об'єктам. На Сумщині нараховують близько 3465 пам'яток, що відносяться до історико-культурної спадщини, серед них є не тільки унікальні на регіональному рівні, але і неповторні на державному. Так на державному обліку знаходиться 367 пам'яток, з них 5 – національного значення. Проаналізувавши список найважливіших історичних поселень України 15 знаходиться в межах Сумського регіону, а саме: Ворожба, Ромни, Путивль, Білопілля, Низи, Охтирка, Вороніж, Кролевець, Глухів, Конотоп, Суми, Тростянець, Серединна-Буда, Терни, Лебедин [5].

Проте маючи значні історико-культурні, природно-заповідні, археологічні, архітектурні та рекреаційні послуги, туризм Сумської області не є конкурентноспроможним на міжнародному туристичному ринку та потребує негайного покращення якості туристичних послуг та залучення інвестицій для його розбудови. Станом на 2020 рік в межах Сумської області нараховують лише 2 туроператора, 15 турагентів та 68 турагентів ФОП. Протягом останніх років постійно спостерігалось зменшення кількості туроператорів та турагентів на Сумщині, для порівняння у 2017 році було зареєстровано 6 туроператорів та 51 туристичний агент [6].

Природно-рекреаційний потенціал області значний: лісами та чагарниками зайнято 17 % території. У північних районах переважають мішані ліси (сосна, дуб, береза), у центральних районах – острівні ліси

(липа, клен, ясен), трапляються дубові гаї. За винятком ділянки цілинного степу «Михайлівська цілина» (входить до Українського степового заповідника), усі степові простори розорані. Баси – кліматичний курорт лісостепової зони, розташований за 7 км від Сум на великому масиві хвойно-листяних лісів уздовж р. Псел. На території області розташовано багато об'єктів і територій природно-заповідного фонду, як от «Михайлівська цілина», заказники, дендропарк, заповідні урочища [5].

Основними туристичними маршрутами Сумщина є: «Рекреація водна подорож на байдарках по р. Псел», «Золоте намисто Сумщини», «Сумщина слобідська» та «Слобожанські мандрівники». Ці маршрути не користуються значною популярністю серед туристів, адже вони розроблені давно та є недоречними для повторювань.

За даними державної служби статистики України станом на 2020 рік нараховувалось лише 4199 обслуговуваних туристів в межах Сумської області, з них 1861 виїзних туристів та 2338 внутрішніх туристів [1]. Такі малі показники говорять, про те що реформуванням туристичної галузі Сумщини необхідно займатися вже зараз. Проблемою є і нерозвиненість туристичної інфраструктури у межах регіону. Кількість готелів в регіоні незначна, а ті що наявні є маломісткими. У районних центрах існує проблема відсутності хостелів, що є досить популярними серед молоді. Загалом нараховують близько 37 готелів та близько 850 закладів харчування.

Важливим туристичним об'єктом Сумщини є Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський», що має дві бази відпочинку: «Деснянка» та «Боровичанка». Зручним є те що бази функціонують весь рік. Територія має значний рекреаційний потенціал завдяки збереженій заплаві р. Десни. Весь рік територія приваблює рибалок, грибників, мисливців, любителів водного відпочинку та екологічно чистої місцевості.

На території Сумщини збереглися унікальні природні об'єкти, серед них: ботанічна пам'ятка природи «Яблуня-колонія», незаймана ділянка українського степу «Михайлівська цілина», ландшафтний парк «середньосеймський», пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Шелехівське».

Мало розвинені в межах регіону зелений, промисловий та діловий туризм. В області функціонує туристичний кластер «Посулля», до його складу входять п'ять агросадиб. Даний тип туризму наразі набуває значного поширення, адже він несе в собі національний підтекст українського народу та його духовні традиції. Залишається проблема

тільки у актуалізації сільського туризму та налаштування необхідних умов для його реалізації [7].

Гострою проблемою для Сумської області є відсутність власного туристичного бренду, що дозволить популяризувати внутрішньо-регіональний туризм. Варто створити власний індивідуальний туристичний бренд Сумщини з усіма його унікальними об'єктами, показовістю на високоякісні туристичні послуги та належною якістю.

Тож відповідно до Програми сталого розвитку туризму в Сумській області на 2018-2022 роки шляхами і засобами розв'язання проблем туристичної галузі у межах регіону є [9]:

1. Розвиток туристичної інфраструктури, підвищення якості туристичного обслуговування та покращення туристичного сервісу;
2. Створення якісного туристичного продукту, що здатний повністю задовольнити попит туристів;
3. Підвищення якості науково-методичного та кадрового забезпечення туристичної галузі;
4. Реалізація масштабної маркетингової компанії з метою популяризації сумського туристичного бренду та туристичного іміджу;
5. Підтримка розвитку перспективних видів туризму;
6. Створення сприятливих умов для інвестування.

Отже, в наш час Україна проходить період кононокризи, що вплинула також і на особливості ведення туристської політики в межах країни. Протягом 2020 року в нашій державі, як в у всьому світі спостерігається падіння туристичної діяльності у порівнянні з попередніми роками. Стан туристичного бізнесу в Сумській області знаходиться в депресивному стані, попри наявність значного туристичного потенціалу регіону.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. 1998-2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 17.11.2021).
2. Друк В.В. Особливості політики держави у сфері гірського туризму. Державне управління удосконалення та розвитку. Вип.5, 2012.
3. Зігунова І. С. Значення державного регулювання у забезпеченні сталого розвитку туризму. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Суми, 14-15 травня 2020 р. Суми. ФОП Цьома С. П. 2020. С. 23-25.
4. Корнус А. О., Удовиченко І. В., Леонтєва Г. Г., Удовиченко В. В., Корнус О. Г. Географія Сумської області: природа, населення, господарство. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2010. 184 с.
5. Михайліченко Г. І. Вектори сучасних трансформацій системи державного регулювання інноваційного розвитку туризму. *Інноваційна економіка*, Вип.7, 2012. С. 39-45.
6. Парфіненко А.Ю. Сутність поняття «туристична політика держави»: теоретичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*.

- Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм», 2013. №1042. С.119-123.
7. Програма розвитку Центру культури і дозвілля на 2020-2025 роки. URL: <https://ldol-gromada.gov.ua/viddil-kulturi-ta-turizmu-16-51-20-14-12-2020/> (Дата звернення 15.10.2021).
  8. Пивоварова Ю. В., Зігунов В. М. Формування стратегії розвитку туризму на території ОТГ (на прикладі Недригайлівської громади). *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Суми, 14 – 15 квітня 2021. Суми. ФОП Цьома С. П. 2021. С. 57-59.
  9. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-regionalnogo-rozvytku-sumskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf> (Дата звернення 16.10.2021).

Ф. І. Косяченко, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО БІЗНЕСУ У СУМСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті розглянуто стан та перспективи розвитку екскурсійного бізнесу у Сумській територіальній громаді. Розкрито туристський потенціал громади для розвитку екскурсійного бізнесу. Проаналізовано умови, що сприяють розвитку даної галузі в територіальній громаді.

Ключові слова: туризм, туристський потенціал, екскурсія, екскурсійний бізнес, розвиток, перспективи.

В статье рассмотрены состояние и перспективы развития экскурсионного бизнеса в Сумской территориальной общине. Раскрыт туристский потенциал общины для развития экскурсионного бизнеса. Проанализированы условия, способствующие развитию данной отрасли в территориальной общине.

Ключевые слова: туризм, туристский потенциал, экскурсия, экскурсионный бизнес, развитие, перспективы.

The article considers the state and prospects of excursion business development in Sumy territorial community. The tourist potential of the community for the development of the excursion business has been revealed. The conditions that contribute to the development of this industry in the local community are analyzed.

Key words: tourism, tourist potential, excursion, sightseeing business, development, perspectives.

Постановка проблеми. В умовах розвитку внутрішнього туризму у населення виникає необхідність у задоволенні рекреаційних потреб: духовних, естетичних, інформаційних. Утілити рекреаційну діяльність людини допомагають екскурсії. Тому на порядку денному стоїть питання розвитку екскурсійного бізнесу у Сумській територіальній громаді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які